

Význam zvykov našich predkov nech je nám inšpiráciou

Príchod jari a veľkonočné sviatky sa od nepamäti spájajú so silnými tradíciami našich predkov. V každom jednom zvyku starých roľníkov, starých generácií, badať silný vzťah k pôde, prírode a zemi ako takej. Niektoré z nich si pripomínáme práve v tomto období. O význame veľkonočných tradícií v poľnohospodárstve a potravinárstve sme sa rozprávali s historičkou a etnologičkou Katarínou Nádaskou.

- **Začiatok jari, prebúdzenie sa prírody a obdobie veľkonočných sviatkov má v našej histórii nielen silný kresťanský význam, ale v každom jednom zvyku našich predkov vieme nájsť aj obrovské prepojenie s prírodou, s novým životom. Mnohé tradície sa zachovávali po stáročia aj v oblasti poľnohospodárstva, chovu zvierat či pestovania základných plodín, ktoré našim predkom zabezpečovali obživu po celý rok. Aké zvyky práve v tomto období dodržiavali v minulosti roľníci na území Slovenska?**

Mnohé zvyky pochádzajú najmä z 18. storočia, ale niektoré tradície a obrady našich predkov siahajú až do predkresťanského obdobia. Z generácie na generáciu sa tradovali ústnou formou. Starí Slovania rozlišovali v rámci ročných období len dve - zimu a leto, kde zima symbolizovala nedostatok potravy pre zvieratá a jedla pre ľudí a leto bolo zase obdobím práce na poliach, pestovania a vytvárania si zásob do ďalšej časti roka. Na území dnešného Slovenska bolo začiatkom 20. storočia približne 90% ľudí roľníkmi. Zvyšok žil v mestách, takže tradície s poľnohospodárstvom boli veľmi silné.

Jarné zvyky sa začínali na Deň svätého Jozefa, čo bol akýsi agrotechnický termín. Gazdovia na juhu a západe krajiny vychádzali na polia, kontrolovali pôdu a jej stav, či už môžu siať pôdu.

- **Aké zvyky platili práve v tomto období, keď roľníci začiatkom jari siali prvé plodiny do pôdy? Týkali sa niektoré vyslovene aj pôdy?**

Pri prvej jarnej orbe, keď išiel gazda s pluhom orať, tak mu gazdiná pripravila ako jedlo vajíčko na

tvrd. Škrupinku z neho vložil gazda do prvej vyoranej brázdy. Vajíčko je ako symbol jari, plodnosti, nového života. Škrupinka z neho mala dať zemi plnú silu, plodnosť, aby zem priniesla dobrú úrodu. V starších obdobiach sa dokonca začiatok jari prepájal aj so vznikom nového ľudského života priamo na pôde. Manželia mali totiž na prvej brázde pohlavný styk, keďže sa verilo, že plodivá sila ľudského páru sa prenáša na zem a zem mala vydať svoju plodnosť v podobe dobrej úrody - najmä obilia, ktoré sa do tejto pôdy na jar sialo.

Podobné rituály dodržiavali naši predkovia aj pri sadení zemiakov. Objemnejšia žena si ľahla na zem, na pole, v čom sa tiež prejavil symbol sily, ktorá prešla zo silnej ženy do zeme, aby následne na jeseň takáto pôda dala plné vrecia zemiakov.

Celkovo pôdu si naši predkovia nesmierne vážili. Keď išli na jar roľníci orať, tak sa pred prvou brázdou zemi poklonili. Dokonca v niektorých oblastiach zem aj pobožkali a odprosili ju za bolesť, ktorú jej spôsobovali pluhom.

Spomeniem aj zdanlivo obyčajné trhanie trávy - to sa v minulosti nesmelo robiť rukami, len kosákom, lebo to ako keby vlastnej matke trhali rukami vlasy. Úctu k pôde vidno aj v ďalšom názore - do zeme sa nesmel hádzať nožik, to ako keby sa hádzal nožik do vlastnej matky.

• A čo ďalšie plodiny - najmä obilniny, ktoré boli tradičné v poľnohospodárstve a pestovali sa naprieč krajinou?

Áno, zaujímavé zvyky sa tradovali aj v prípade siatia ľanu. Všetko v zmysle, aby bola rastlinka pevná, silná. Osievač sa mal ráno pred siatím silno pohádať so svojou ženou alebo si mal vypiť pohárik silnej pálenky, čo malo zaručiť, aby bola stonka silná a odolná voči nepriazni počasia.

Pekné zvyky sa z pokolenia na pokolenie tradovali aj v prípade siatia jačmeňa či pšenice. Roľník mal na sebe plachtu, tzv. trakovicu, z ktorej do pripravenej pôdy vysieval obilie. Z 18. storočia sa zachovalo zariekanie, v ktorom môžeme opäť nájsť silné prepojenie medzi človekom a prírodou a zároveň aj hlbokú ľudovú múdrosť. Roľník sa pri poslednom rozhadzovaní zrna klaňal na štyri svetové strany a kam zároveň hádzal hrst obilia s odriekaním: „toto vtáčikom, toto chrobáčikom, toto žobráčikom a toto mne a mojej rodine“. Vnímame, ako aj pri týchto, zdanlivo dnes pre nás bežných úkonoch akým je siatie obilia, naši predkovia okrem svojej rodiny mysleli aj na vtáky, prírodu, na chudobných.

• Dodržiavali naši predkovia nejaké špeciálne zvyky aj v období od Zeleného štvrtka až po Velkonočný pondelok?

Áno, dodržiavali. Velkonočné tradície sa týkali aj špeciálnych plodín - strukovín. S príchodom Velkej noci a Zeleným štvrtkom bolo dovolené, aby gazdovia v tento deň dali do pôdy práve tieto spomínané špeciálne druhy plodín - bôb, cícer, hrach a fazuľu, teda plodiny, ktoré sa neskôr zaviazali. Bola to symbolika prepojenia, pretože večer na Zelený štvrtok sa zaviazali zvony na znak posvätného ticha. Kto zasial v tento deň spomínané plodiny, mohol počítať s veľmi dobrou úrodou.

Prísny zákaz robiť čokoľvek s pôdou platil na Veľký piatok, počas ktorého sa všetci kresťania stíšili na znak absolútneho pokoja. Nesmeli vykonávať žiadnu fyzickú prácu. Na pole mohli vyjsť na Bielu sobotu, ale len v doobedňajších hodinách.

- **Povedali sme si o zvykoch, ktoré mali zaručiť dobrú a zdravú úrodu. Aké tradície vnímajú etnológovia pri chove hospodárskych zvierat? O mnohých z nich už súčasná mladá generácia spotrebiteľov asi absolútne netuší.**

Žiaľ, je to tak a preto je dôležité pre zachovanie našej kultúry a bohatej histórie národa a jeho identity si ich pripomínať. Spomeniem napríklad tzv. kurínovanie - s ktorým sa začínalo už na prelome rokov. Mladí muži chodili so slameným sukienkami po domoch a želali gazdinkám, aby mali na jar bohatú znášku slepačích vajíčok. Gazdiné si zo slamených sukienok zobrali pár kúskov slamy, ktoré na jar, keď plietli hniezda pre kvočky, vložili do slamenej podstielky pre sliepky. Takáto slama predstavovala silu, potrebnú pre vyliahnutie mocných a zdravých kuriatok.

Keď zase prišlo na svet mladé prasiatko, gazdiné ho pritísli o pec v domácnosti - aby si privyklo na dvor, na domácnosť. Gazda potierali kožu mladých jalovic rozbitým vajíčkom na znak sily, zdravia a plodnosti.

Tradície s chovom hospodárskych zvierat boli v minulosti známe na celom území Slovenska. Záležalo ale aj od jednotlivých kategórií zvierat, kde boli zvyky silnejšie - napríklad ovčiarske boli prirodzene najviac späté s regiónom Oravy a Liptova. Ovce sa zvykli voľne pásť v prírode. Večer sa zahnali do košiara, ktorý sa dal rozobrať a premiestniť, už vtedy sa takýmto spôsobom košarovalo.

- **Hovorili sme o tradíciách súvisiacich s pôdou, poľnohospodárskymi plodinami a chovom zvierat. A čo také jedlo, nielen veľkonočné? V akej forme vnímame vzťah našich predkov a úctu k jedlu?**

Vzťah k jedlu bol hlboký, čo nám môže byť v dnešných časoch potravinových prebytkov a plytvania zdrojmi mimoriadne inšpirujúce. Od chvíle, keď žena zarobila v koryte cesto až po vytiahnutie chlebička z pece vidno, že v rodine sa chlieb považoval za mimoriadny dar. Chlebiček sa sedemkrát prežehnal. Keď spadol chlieb na zem, tak sa zodvihol, pobozkal. Nikdy sa nedával otočený nahor - to

by bolo obrovské previnenie. K chlebu sa pristupovalo naozaj s veľkou vážnosťou. Omrvinky aj z veľkonočného stola sa zhrnuli do šatky a používali sa na tzv. okurovanie chorého človeka v ľudovom liečiteľstve.

• **Čo z týchto zvykov, resp. aké poslanstvo našich predkov vo vzťahu k pôde, prírode, potravinám chýba etnológom v našich súčasných životoch?**

Význam tradícií a prepojenie do súčasnosti priblížim na možno už zabudnutom prísloví: chlebíček - náš tatíček, kaša - matka naša. Obilninová kaša, ako staré slovanské jedlo, sa ešte aj začiatkom 20.storočia podávalo na svadbe ako svadobné jedlo. Dochucovalo sa medom a jedlými kvetmi a považujeme aj to za symbol chleba a obilia. Určite by sme si v našich životoch mali viac zobrat z našich starých tradícií. Naši predkovia boli múdri ľudia, ktorí si nadovšetko ctili dary zeme a prírody. Z tohto odkazu by sme mali dnes čerpať aj my. Mali by sme si opäť vziať za svoje, že chlieb je základom života a treba s ním hospodáriť a nakladať ako s veľmi vzácnym produktom. V širšom slova zmysle sa to samozrejme týka všetkých potravín. Mali by sme sa správať ako naši predkovia, nakupovať a jesť len toľko, koľko skutočne potrebujeme. V dnešných časoch to navyše platí dvojnásobne.